

Lezing 800 jaar Orde der Dominicanen, Rotterdam, 6 april 2016

De kloof dichten

Dames en heren,

Ik vind het een eer uitgenodigd te zijn door Gerda en Anton Hendriks voor deze lezing. Achthonderd jaar Dominicanen, dat is een indrukwekkende periode en meer dan reden om feest te vieren en vooruit te kijken naar wat kerk en diaconaat voor de stad kunnen betekenen. Wat mij betreft ligt er een enorme taak en zijn beiden daarbij meer dan nodig voor de stad. Het is de hoogste tijd “de kloof te dichten”.

Het is vrijdagavond rond acht uur. Het regent, het waait, koud. Voor de Pauluskerk een man, moe, verregend, ziekelijk, twee grote, zware, uitpuilende tassen. Wij vangen hem op en na wat brood en warme thee en de natte jas uit, doet hij zijn verhaal, hortend en stotend, in gebroken Engels. Hij is Egyptenaar en uitgezet uit een van de detentiecentra. Geklinkerd, zoals dat heet. Hij heeft een brief mee. Moet binnen 48 uur het land verlaten. Maar een beambte gaf hem wat geld mee voor de trein. Ga maar naar de Pauluskerk. Daar weten wat ze wel wat ze met je moeten doen. En dat hebben we gedaan, natuurlijk. Niet eenvoudig: vrijdagavond, het weekend begonnen, geen instantie meer te bereiken. Bed-Bad-Brood, dat kreeg hij, een minimum onder je bestaan, wie je ook bent, wat je status ook is. Al een tijd de leus van de Pauluskerk. En medische zorg ! Want geleidelijk aan werd ook duidelijk, dat hij aan diabetes leed. En dat het detentiecentrum had verzuimd hem zijn medicijnen mee te geven. Daarover hebben we een forse klacht ingediend bij de directie van het detentiecentrum. Met succes.

Ik vertel u deze hartverscheurende scène niet zomaar. En het gaat mij ook niet om de Pauluskerk an sich. Deze trieste situaties doen zich ook elders in het land voor. In dit verhaal zitten voor mij alle ingrediënten voor wat diaconaat vandaag de dag zou moeten zijn. Voor wat diaconaat en dus de kerk zouden kunnen betekenen voor de stad Rotterdam, voor Nederland. Voor een samenleving, die de neiging heeft zich steeds meer af te sluiten voor de rest van de wereld, vooral voor alle ellende - Fort Europa - en waarin steeds meer één waarde dominant wordt, namelijk die van het geld, het geloof in de Mammon. Resultaat: een groeiende kloof tussen rijk en arm, voortgaande hebzucht en zelfverrijking aan de bovenkant en verarming en uitsluiting aan de onderkant van de samenleving, in Nederland – Fort Wassenaar - en wereldwijd. Ik verwijs naar wat wij allemaal vernamen de afgelopen dagen over de Panama Papers en de ontluisterende beelden van rijken, die nog rijker worden ten koste van onze samenlevingen. Met desastreuze gevolgen voor ons allemaal, maar met name voor al die mensen in de marge: internationaal, vluchtelingen. Maar ook nationaal, mensen hier geboren, steeds meer mensen met schulden, steeds meer mensen in armoede, steeds meer dak- en thuislozen.

Een tijdje geleden schreef de Duitse filosoof Peter Sloterdijk een interessant boek: “Im Weltinnenraum des Kapitals”. Dus, zoiets als: In de wereldbinnenruimte van het kapitaal. In het Nederlands is dat boek vertaald met als titel: “Het kristalpaleis”. Goed vertaald, volgens mij. Want dat beeld van de wereld als Kristalpaleis geeft precies weer waar het Sloterdijk om begonnen is. Het is een beeld dat hij heeft overgenomen van Dostojevski, uit diens “Aantekeningen uit het ondergrondse”. Daarin gebruikt Dostojevski het beeld van het Kristalpaleis als metafoor voor het moderne kapitalisme van toen. Het beroemde Londense Crystal Palace werd gebouwd in 1851 ter gelegenheid van de allereerste Wereldtentoonstelling. De eerste keer, dat de verworvenheden van westerse techniek en macht en geld trots werden getoond onder één groot glazen dak. Voor Sloterdijk het beeld van de moderne Westerse wereld en haar mondiale droom van een nooit meer ophoudende welvaart. De wereld als een prachtige, comfortabele, afgesloten, glazen ruimte, waarin moderne Westerse mensen zouden willen wonen en die zich steeds verder over de wereld verspreidt als een almaar aangroeiende amoëbe. Met als enig probleem, dat miljarden mensen niet wonen onder die glazen stolp en tevergeefs kloppen aan de deur om binnen te komen. Dat is precies wat er nu gebeurt in en met Europa, vooral ook na de overeenkomst die Europese Unie sloot met Turkije over de duizenden vluchtelingen vanuit Syrië. En die niet zal gaan werken, omdat je afsluiten van de rest van de wereld onder een kas van comfort en zogenaamde welvaart geen toekomst biedt, niet voor de vluchtelingen, maar zeker ook niet voor ons Europeanen. Maar dat

beeld van het Kristalpaleis geldt niet alleen mondiaal. Het geldt ook nationaal, hier in dit land. Hoeveel mensen hier geboren hebben niet voortdurend het gevoel, dat zij er in de ogen van de dominante groep – de zogenaamde elite, politiek of maatschappelijk – eigenlijk niet toe doen. En haken af. En met recht ! Zie wat er dreigde in de Beverwaard en het AZC dat uitgerekend daar moest komen. Niet in Kralingen, natuurlijk, maar daar.

Rotterdam is een prachtige stad. Volgens velen één van de “places to be”. Tegelijk is Rotterdam een stad met een aantal structurele problemen. Daaronder de snelst groeiende armoede in Nederland. Die armoede verdiept zich bovendien: meer mensen langer arm. Ruim 100.000 Rotterdammers leven inmiddels onder de officiële armoedegrens. Daaronder ook veel kinderen. Het aantal mensen met een uitkering stijgt sinds 2013 fors, naar ruim 38.000 nu. Daarmee is Rotterdam de grootste “bijstandstad” van Nederland. Daarnaast ook nog 144.000 mensen in de bijzondere bijstand. Ook het aantal mensen dat noodgedwongen een beroep doet op de Voedselbank groeit: met ruim 7500 huishoudens het hoogste aantal van Nederland. Met dat alles leidt ongeveer 1 op de 5 Rotterdammers een moeizaam en perspectiefloos bestaan: je hebt geen geld om fatsoenlijk te kunnen leven en je isolement neemt toe, omdat je niet mee kunt doen. Er leven in Rotterdam ook tussen de 15.000 en 20.000 mensen zonder verblijfspapieren. In Rotterdam staan dus met dit alles veel mensen aan de kant. Zij zijn buiten het sociale en economische systeem terecht gekomen en vooral daarbuiten gedefinieerd. Tegelijk kom ik in de stad heel veel mensen tegen die juist aan dat onrecht iets willen doen: jonge mensen, burgers, professionals op allerlei terrein, kunstenaars, ondernemers, zij allemaal vinden, dat dit niet zo moet zijn – dat willen we niet in Rotterdam - en zoeken naar wegen om hun verantwoordelijkheid te nemen, tegen de hoofdstroom in, voor een ander, zacht Rotterdam.

Armoede is veel meer dan het niet hebben van geld. Het is vooral iets sociaals. Als je geen geld hebt, kan je niet mee doen. Alles wat jij bent, alles waar jij voor staat, alles wat je zou kunnen bijdragen, het doet er niet toe. Armoede is een vorm van uitsluiting. Mensen uitsluiten. Mensen in hun bestaan ontkennen. Dat is het ergste, dat je met mensen kunt doen. Uit allerlei onderzoek blijkt steeds weer, dat uitsluiting mensen ziek maakt, minder weerbaar, depressief en ongelukkig. En daarbij: mensen uitsluiten, mensen het gevoel geven, dat ze er niet bij horen, dat vormt op den duur een enorme bedreiging voor de cohesie in de stad en dus voor de democratie.

Laat dit even allemaal op u inwerken. Er zijn, volgens mij, voor onze samenlevingen en dus voor Nederland en dus voor Rotterdam in de kern twee grote vraagstukken, die beide de komende – laten we zeggen - tien jaar om een oplossing vragen. Het vraagstuk van migratie en diversiteit, de keerzijde van de globalisering, kan je zeggen. En het vraagstuk van armoede en sociale uitsluiting, ook een keerzijde van de globalisering, maar dan nationaal. En het is van het grootste belang bij wat ons te doen staat, dat die twee vraagstukken parallel worden opgelost en niet tegen elkaar uitgespeeld – hek om Europa, hek om Rotterdam -, want zij zijn twee kanten van dezelfde medaille, die ik eerder noemde: dat Kristalpaleis. Steeds weer hetzelfde: de ene groep eronder, de andere, veel grotere, erbuiten, een kloof, die er niet hoort te zijn en niet hoeft te zijn, mondiaal, nationaal, lokaal. Tegen die achtergrond wil ik vanavond de vraag beantwoorden naar de verbintenis tussen religie en de stad. Of beter tussen het diaconaat en de stad. Die is er. Die is zelfs essentieel, volgens mij. Maar dan is het wel noodzakelijk, dat de kerk en dus ook het diaconaat bij de les blijven van wat stad is en van wat diaconaat is. En in die volgorde.

Eerst over wat diaconaat is. Drie hoekstenen !

Eén. Over de positie van het diaconaat binnen de kerk. Want daar zit het nogal eens scheef. Ik weet niet hoe het u vergaat, maar ik heb vaak het gevoel, dat het ambt van de diaken nog altijd wordt gezien als van een lagere orde, 3e rangs. Letterlijk. Op zijn protestants: je hebt eerst de predikanten en de ouderlingen. Het echte werk, zal ik maar zeggen. En dan pas de diakenen. En in de rooms-katholieke kring is de diakenwijding vaak vooral een opstap richting het priesterschap. Diakenen zien zichzelf vaak ook als niet zo heel belangrijk. Zo staat het niet op papier, ook niet in de Kerkorde, maar zo werkt het vaak wel, onder druk van de zorg voor de eigen gemeenschap en de eigen kerkelijke financiën. “Het wezen van de kerk komt tot uitdrukking in een drievoudige opdracht: de verkondiging van het Woord van God, het vieren van de sacramenten en de dienst

van de liefde. (...) De dienst van de liefde is voor de kerk niet een soort steunverlening die men ook aan anderen zou kunnen overlaten. Zij behoort tot haar wezen, is een onontbeerlijke uitdrukking van haar diepste Wezen". Aldus de vorige Paus, Benedictus, in zijn eerste encycliek "Deus caritas est", God is Liefde. Deze tekst is mij uit het hart gegrepen, omdat zij het diaconaat precies die plaats geeft, die het volgens mij op bijbelse gronden hoort te hebben. Het is niet iets erbij, omdat wij als christenen toch goed moeten doen voor onze naaste. Het is een essentiële taak van het kerkzijn. Zonder diaconaat geen kerk.

Tweede hoeksteen. Die gaat over die twee oude woorden uit de christelijke traditie: barmhartigheid en gerechtigheid. Volgens sommigen moeten we daar vanaf. Die "doen" het niet meer. Haal je de koekoek ! Die zijn actueler dan ooit. Maar dan alleen als ze werkelijk sámen worden genomen. Waar gaat het mij om ? Voor veel mensen, binnen en buiten de kerk, is diaconie vooral barmhartigheid. Dus het lenigen van de nood van mensen in individuele gevallen. Een voorbeeld. Ik zie op dit moment veel mensen, ook kerkmensen, die zich inzetten voor de Voedselbank. Steeds meer mensen in Nederland doen helaas een beroep op voedselhulp. Ben ik daar tegen ? Nee. Helemaal niet. Maar al te nodig, helaas. Het probleem voor mij ontstaat pas dan, als het blijft bij dat soort hulpverlening en dus bij barmhartigheid alleen. Dat mensen aan de onderkant van onze samenleving een beroep moeten doen op zulke hulpverlening, dat komt niet over ons als een lot of een natuurramp. Dat is "man-made". Het gevolg van beslissingen aan de bovenkant, die weigert de samenleving zó in te richten, dat werkelijk iedereen daaraan kan deelnemen. En niet alleen een paar rijken en zogenaamd maatschappelijk succesvollen. Van een bewuste poging onze samenleving zó te modelleren, dat zij vooral werkt in het belang van grote bedrijven en grote banken. En niet van de mensen in de samenleving. De Accra-verklaring, aangenomen tijdens de Assemblee van de WARC in 2004 zegt daarover: "Daarom verwerpen wij iedere ideologie of economisch regime dat winst boven mensen laat gaan, geen zorg draagt voor de hele schepping en dat de gaven van God die bedoeld zijn voor iedereen, privatiseert". Het is de taak van de kerk, van de diakenen, om veel meer dan nu dat tweede element, dat van de gerechtigheid aan de orde te stellen, in de samenleving en in de kerk. De kerk is geen politieke partij, maar zij doet wel aan politiek. Het is haar taak op te komen voor de belangen van de mensen in onze steden, in onze samenleving. Met name die mensen die niet of nauwelijks een stem hebben, niet aan de knoppen van de besluitvorming zitten en die door sommige wet- en regelgeving - vreemdelingenbeleid, sociale zekerheid - structureel het kind van de rekening zijn.

Derde hoeksteen. Het christendom is in de kern sociaal. Als Jezus zijn bijbel terugbrengt tot de kern, zegt hij: "Behandel anderen zoals jij wilt, dat zij jou behandelen. Dat is het hart van de Wet en de Profeten". Het lijkt erop, dat veel kerken en kerkmensen die bijbelse, sociale kern niet meer scherp op het netvlies hebben. Die kern is en moet dus, volgens Jezus zelf, vooral zijn: de liefde, in de zin van solidariteit van de ene mens tot de andere. Veel kerkmensen vergeestelijken hun geloof: het gaat om vertrouwen op God. Of privatiseren dat: het gaat om Gods relatie met mij en als die goed is, is het OK. Een goed voorbeeld daarvan vind je bij de interpretatie van die beruchte en vaak misverstande tekst van Paulus uit 1 Korinthe 11: "Laat daarom iedereen zichzelf eerst toetsen, voordat hij van het brood eet en uit de beker drinkt, want wie eet en drinkt, maar niet beseft, dat het om het lichaam van de Heer gaat, roept zijn veroordeling over zichzelf af". Wat heb ik geworsteld met die tekst en velen met mij, denk ik, omdat ik geleerd had die tekst te privatiseren, te lezen louter en alleen met het oog op mijn eigen zielenheil. Paulus heeft het over iets anders. Lees daarover bijvoorbeeld dat mooie boek over Paulus van Karen Armstrong. Het gaat om de vriendenmaaltijd op de vrije dag van de week. De rijken hoefden op die dag niet te werken. Die konden het zich permitteren als eersten aan tafel te gaan en deden zich vaak te goed aan spijs en drank. Zodoende vonden de armen, die wel op de vrije dag moesten werken, vaak de hond in de pot. Tegen die sociale misstand, juist bij de maaltijd, komt Paulus in verweer. Als het ieder voor zich is, is er geen sprake van een maaltijd in de bijbelse zin van het woord. Ik heb het hier niet over een bijzaak. Maar over een van de allerbelangrijkste kernen van de christelijke eredienst. Voelt u de lading van wat Paulus hier bedoelt en de consequenties daarvan voor de manier waarop wij met elkaar zouden kunnen omgaan ? Binnen de kerk en daarbuiten. Voelt u de enorme consequenties en de enorme maatschappelijke kritiek die uitgaan van dat centrale moment in de christelijke eredienst in een samenleving, de onze, die niet is gebaseerd op solidariteit en op delen, maar op meritocratie: er is vooral plaats voor diegenen die het spel kunnen

meespelen en die het dus verdienen. De profeten, Jezus, Paulus hebben zo'n samenleving, want dat was de hunne ook, altijd gezien als beheerst door de dood. Daar gaan mensen uiteindelijk kapot aan. En zij roepen op tot bekering. Leven ontstaat pas dan, als mensen wat zij aan geld en goed hebben delen met elkaar. Dan hoeft niemand in nood te zijn en niemand gebrek te lijden. De samenleving als Maaltijd van de Heer.

Wat zou het diaconaat, de kerk, vanuit die drie hoekstenen, kunnen betekenen voor de stad ? Volgens mij tenminste vijf wezenlijke dingen.

1. Alle diaconaat begint vanuit de stilte, volgens mij. Met het welbewust creëren van plaatsen van stilte, van rust, bezinning, gebed, openheid voor God, begint de taak van het diaconaat, van de kerk, in de publieke ruimte van de stad. Adem-Inn, dus. Midden in het drukke en jachtige leven van de stad, waarin alles van de eerste tot de laatste minuut verloopt volgens klok of afspraak, waarin je 24 uur bereikbaar moet zijn, mensen van de stad volop en gastvrij de ruimte geven voor het zoeken van stilte, van God, zonder agenda, zonder klok, zonder telefoon. Steeds weer steekt, ook binnen de kerken, de misvatting de kop op, dat stilte, mystiek, het zoeken van contact met de Andere kant, mensen wereldvreemd of wereldmijdend zou maken of zou moeten maken. Alle grote mystici, stiltezoekers, godzoekers, vaak tegen wil en dank, van Jezus en Paulus, van Hildegard von Bingen en Franciscus van Assisi, van Gandhi tot en met Luther King waren ook enorm maatschappelijk. Zij allemaal hebben hun ervaringen van God als heelheid altijd begrepen als één groot appèl die ervaringen van heelheid om te zetten in maatschappelijke heelheid hier en nu. "Het verlangen naar heelheid is niet het verlangen van het zwakke, gefrustreerde, zichzelf verachtende individu, maar juist het groeiende verlangen, dat voortkomt uit een vol leven", zegt Dorothee Sölle in haar al wat oudere, maar nog steeds zeer actuele boek "De heenreis". Edward Schillebeeckx zegt het in "Mensen als verhaal van God", zo: "Echte mystiek is nooit een wereldvlucht, maar, vanuit een eerst desintegrerende bronervaring, een integrerend en verzoend erbarmen met alles. Toenadering, geen vlucht".

2. Onze samenlevingen geloven in helden, in mensen, bankiers, ondernemers, sporters, met bovenmenselijke mogelijkheden. Zie de Johan Cruijff-verering. Het is een eindeloze en vergeefse zoektocht naar de perfecte mens, die niet wordt gehinderd door het fundamentele besef van het menselijke tekort, van fouten, vergissingen, schuld en vergankelijkheid, die altijd kleven aan wat des mensen is. Het is, volgens mij, een tweede wezenlijke taak voor het diaconaat, voor de kerk, de samenleving te helpen genezen van dit soort illusoire mensbeelden. Heldendom veronmenselijkt en is dus levensgevaarlijk. Mensen zijn kwetsbaar en juist daarin ligt hun kracht, zegt dat gekke christendom al eeuwen. Ik lees op dit moment "Joseph und seine Brüder", die enorme en magistrale roman van Thomas Mann uit 1933 - 1943 over de figuur van Jozef uit Genesis. Volgens de Duitse filosoof Peter Sloterdijk "het heimelijke hoofdwerk van de moderne theologie". Geen hervertelling van het bijbelverhaal. Maar een poging aan de hand van de figuur Jozef in niet-religieuze taal en buiten de bijbel om te onderzoeken waar godsdienst goed voor is, om te zoeken naar "humanisering van de mythe". Die van de nazi's toen, de mythe van ras en volk. Die van ons nu, van een samenleving, die volledig maakbaar, veilig, foutloos en eindeloos comfortabel zou kunnen zijn. Dat Kristalpaleis. Die humanisering begint altijd met mijn eigen besef van mijn eigen kwetsbaarheid. "Veeleer dan de uitdrukking van de hybris van het zich almachtig wanende subject is het goddelijke de steeds wisselende naam voor datgene in/aan het subject – jullie en ik dus - waardoor het ervaart, dat het niet helemaal op zichzelf staat, ja, dat het niet eens zomaar staat, maar telkens weer kan vallen en zich als onvolmaakt wezen leert begrijpen", zegt het commentaar bij de vertaling van "Joseph und seine Bruder". Daarom en daarom alleen zijn godsdiensten in onze samenlevingen nodig, vandaag de dag misschien wel meer dan ooit. Alle solidariteit, alle werkelijke menselijkheid ontspringt aan de wetenschap, dat jijzelf maar al te kwetsbaar bent, mens, van het zelfde laken een pak als ieder ander mens.

3. Het is van essentieel belang voor de stad, dat kerken, dat het diaconaat, een sociaal en maatschappelijke vangnet zijn en blijven. En dus wortelen in de buurten, tussen de "gewone" mensen. Voor die groeiende groep van mensen in onze samenleving, die het op eigen kracht niet meer redt, ook niet omdat de vangnetten van overheidswege worden afgebouwd of wegbezuinigd: dak – en thuislozen, verslaafden, mensen met afstand tot de arbeidsmarkt, mensen met schulden,

zzp-ers, vluchtelingen, mensen zonder verblijfspapieren, alleenstaande moeders en hun kinderen, armen met en zonder werk. Elk mens heeft recht op een minimum van bestaan, op Bed-Bad-Brood, ook al wordt dat door de samenleving en dus door de overheid niet meer gegarandeerd. Dat is in de allereerste plaats van groot belang voor de mensen zelf. Dat zij weten: wij worden uiteindelijk toch niet helemaal in de steek gelaten en in onze waardigheid als mens erkend. Maar in de zorg en omgang met deze mensen schuilt nog een ander belang. Wie met hen omgaat, intensief, en, soms tegen wil en dank, een beetje leert zich in hun situatie te verplaatsen, leert naar de samenleving kijken van onderop. Hoe die eruit ziet, maar dan vanuit hun ogen en hun oren. Dat is essentieel. Dat er mensen zijn, samen met de mensen in kwestie zelf, die begrijpen wat het is om arm te zijn. Die begrijpen, dat armoede en uitsluiting meestal niet gewoon jouw lot zijn of jouw noodlot. Maar het gevolg van beslissingen van andere mensen - de dominante groep -, die bewust of onbewust weigeren minder goed bedoelden te laten delen in per saldo altijd gezamenlijk opgebouwde welvaart en rijkdom. Leren kijken van onderop en die kijk van onderop tot voorwerp van bespreking, beïnvloeding, verzet en verandering maken in samenleving en politiek, dat is het derde dat diaconaat aan de stad kan bijdragen.

4. Er is vooral in de politiek, maar ook in de samenleving sprake van een debat tussen doven, een debat dat dus geen debat is. Ook daar een kloof tussen de mensen, die de voordelen genieten van migratie en globalisering en de mensen die dat vrijwel niet doen en vooral de nadelen ondervinden. Meestal lager opgeleid, blank, hier geboren. Zie de prachtige documentaire 2KM2 over Rotterdam-Zuid, over de wijk Bloemhof. Als Wilders spreekt over een “nepparlement”, dan heeft hij in een aantal opzichten gelijk: de stem van veel mensen, die op zijn partij stemmen wordt eigenlijk niet gehoord of bewust doodgezwegen, onder een tamelijk arrogant motto: met lui die zoiets vinden praat je niet. Hetzelfde geldt voor Leefbaar. Het antwoord op wat er leeft onder zoveel mensen die zich tot deze partijen aangesproken voelen, ook in Rotterdam, is nog altijd niet gevonden. Maar je hullen in een cordon van arrogant stilzwijgen van de kant van de zogenaamde elite, politiek of anders, leidt uiteindelijk tot niets. Het diaconaat zou, juist omdat het samen met de mensen in kwestie, van onderop heeft leren kijken, kunnen helpen voor dat gesprek een gemeenschappelijk taal te ontwikkelen, juist ook vanuit die eeuwenoude traditie van diaconaat en christendom, en dat gesprek vervolgens met elkaar te voeren, op het scherp van de snede.

5. Het diaconaat, de kerk, moet katalyserende platformen vormen van verandering in de stad. Ook daarin ligt een wezenlijke taak. Ik heb zelf ervaren hoe geweldig dat kan werken, met de Bed-Bad-Brood-campagne in Rotterdam en in het land. Uiteindelijk werd BBB een motto dat wij nu landelijk gebruiken. Wat begon als een kleine campagne met een klein professioneel team en een relatief klein bedrag van het Oranjefonds groeide uit tot een forse maatschappelijke actie, waarbij steeds meer mensen: ondernemers, professionals van allerlei aard, vrijwilligers, noem maar op, hun expertise, tijd en energie “om niet” inzetten voor het goede doel: een minimum van bestaan gegarandeerd, hoe dan ook voor mensen zonder verblijfspapieren. Zo veel mensen betrokken in een beweging richting Rotterdam zacht. Die vaak zeiden: ik geloof niet God, ik doe niet aan de kerk, maar wat hier gebeurt, daar gaat het om ! Zulke platformen voor constructiviteit, voor burgerinitiatief, voor autonomie, zulke bewegingen vormen voor “Rotterdam Sociaal” en dus zonder armoede en uitsluiting, en voor een andere, humane economie: “Rotterdam duurzaam en circulair” een economie die de stad dienst en niet de mensen uitbuit en overheerst daaraan kan het diaconaat en dus de kerk, een wezenlijke bijdrage leveren.

Tot slot. Het belangrijkste criterium, volgens mij, voor de vraag of een samenleving – wereldwijd, in Nederland en in Rotterdam – een rechtvaardige samenleving is, hangt af van het antwoord op deze vraag: “wie worden er uitgesloten van volwaardige deelname daaraan ?” Dat betekent: kloven dicht. Het diaconaat, de kerk, kunnen vanuit hun enorme geschiedenis en traditie, een bijdrage leveren aan een zachte wereld, aan een zacht Nederland en een zacht Rotterdam. Zacht, omdat iedereen werkelijk de kans krijgt om bij te dragen, omdat elk mens telt. Volgens Erik Borgman is God niet via de kerk bij de wereld, maar via de wereld bij de kerk. Rotterdam, een zachte stad, de kloven gedicht, meewerken aan de doorbraak van het rijk van God, hier en nu, dat is deze samenleving van en voor ons allemaal. Dat is wat ons te doen staat.

D.J. Couvée, Rotterdam, 6 april 2016